

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ԵՐԱՆԱԾՆՈՐՀ ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ
(1869—1954)

Մայիսի 9-ին լրացավ երջանկահիշատակ Ս. Տ. Գևորգ Ջ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի մահվան 20-ամյակը:

Երանաշնորհ Ս. Տ. Գևորգ Ջ կաթողիկոսը մեծ ու միաձույլ ամբողջություն էր որպես տիպար հոգևորական, հայրենասեր եկեղեցական, խաղաղության ջերմ պաշտպան, կրթական մշակ, կազմակերպիչ և բարձրագույն կրթության տեր անձնավորություն:

Հանգուցյալ Վեհափառ Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու պատմության մորազույն շրջանի բացառիկ և ինքնատիպ դեմքերից մեկն էր, որի կյանքն ու գործունեությունը կապված են եղել մեր ժողովրդի վերջին հիսնամյակում տեղի ունեցած պատմական մեծ իրադարձությունների հետ:

Ավելի քան վաթսուն երկար տարիների վրա տարածվող նրա հոգևոր, եկեղեցական, կրթական, վարչական, հովվական և հայրենասիրական, խաղաղասիրական գործունեությունը Մայր Աթոռում առանձնապես ուսանելի է և նշանակալից նրանով, որ լուսահոգի Հայրապետը ս. Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանի գրասեղաններից մինչև Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու նվիրատեղական բարձրագույն գազաթոք բարձրացել է շնորհիվ իր անընկճելի հավատի, իր անձնական ու բարոյական այն հազվա-

գյուտ շնորհների և ձիրքերի, որոնց խոր արմատը գտնվում է նրան ծնունդ տվող հայ ժողովրդի հոգեկան երակներում:

Հանգուցյալ Հայրապետի գործունեությունը ընդարձակ հորիզոններ է ընդգրկել. ամեն անգամ, երբ հայրապետական Մայր Աթոռը նրա կարիքն է զգացել, երբ իր ժողովրդի ցավն ու դառը վիճակը կանչել են նրան, նա վազել է այդ ձայնի ետևից անվարան՝ հավատարիմ իր հոգևորականի կոչմանը և ազգային-եկեղեցական առաքելությունը:

Ազգիս Վեհափառ Հայրապետը երանաշնորհ Հայրապետի մահվան տասնամյակի առթիվ Իր 9 մայիս 1964 թվակիր սրբատառ կոնդակում շատ գեղեցիկ, իրավ և ամբողջական ձևով է բնութագրել լուսահոգի Գևորգ Ջ կաթողիկոսի կյանքն ու գործունեությունը. «Անձնավորություն մը, հոգիով ու մարմնով առողջ, ամրակուռ, Հայոց աշխարհի լեռներուն մման: Նկարագիր մը հզոր ու ազնիվ, խոր զգացումովը մարդկային բարոյականի բարձր արժեքներուն: Հավատավոր, աներեր հոգի և քաջ հովվապետ, ավելի քան վաթսուն տարիներու հավատարիմ ծառայությամբ: Ուխտյալ զինվոր և սյուն եկեղեցվո, և արթուն լուսարար ս. Էջմիածնի: Ծարտար նավապետ փոթորիկներու պահուն, անվեհեր առաջնորդ իր ժո-

դովորդին դեպի մավահանգիստը խաղաղ ավերելու: Պաշտպան հայրենաց, խիզախ, անմահանք, հայկական հոգիի մարմնացած վահան: Հայրենասեր՝ իր ամբողջ էությամբ, բովանդակ իր կյանքով, մտածումներով և տեսիլքներով իր ամբողջ աշխարհով, իր կենդանի գործով:

Հանգուցյալ Հայրապետը ծնվել է 1869 թվականի նոյեմբերի 2-ին, Նոր Նախիջևան քաղաքում, փականագործ-արհեստավորի համեստ, բայց ազգային-եկեղեցական ավանդություններով հարուստ և բարեպաշտ ընտանիքում:

Մանուկ Գևորգի կրթության գործում վրձնական դեր է կատարել հայ եկեղեցու ոգով և ազգային դաստիարակությամբ սնված ու մեծացած նրա բարեպաշտ մայրը՝ Կատարիկեն, որ իր զավակին մայրական կաթի հետ տվել է նաև եկեղեցասիրության և ազգասիրության շունչն ու ոգին:

Այնուհետև ուսումնասիր պատանին սովորում է Գևորգյան ճեմարանում, 1879—1889 թվականներին, և իր ուսումը կատարելավործում Գերմանիայում, Լայպցիգի համալսարանում:

Ապա խոստումնալից, համալսարանական, երիտասարդ հոգևորականի առաջ բացվում է կյանքի ու գործունեության փառավոր ուղի:

Երջանկահիշատակ Հայրապետի կյանքի բոլոր երեսներն ու գործունեության համագրվածները եղել են արդյունավետ ու բեղմնավոր: «Ահա ան,—գրում է Վեհափառ Հայրապետը,—մեկ ձեռքին բռնած խաչը՝ Քրիստոսի, մյուսին՝ գիրքը հայոց պատմության», ավելի քան վաթսու տարիներ ծառայել է եկեղեցուն և ժողովրդին, որպես երիտասարդ վարդապետ, իբրև անձնիր ու բարի հովիվ, որպես եպիսկոպոս և տեղակալ կաթողիկոսի և իբրև կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, «ողորմութեամբ Աստուծոյ և կամօքն ազգին»:

Գևորգ Զ-ի գահակալությունը Լուսավորչի պատմական Աթոռի վրա նոր և խոստումնալից մի էջ բացեց հայ եկեղեցու պատմության նորագույն շրջանի տարեգրության մեջ:

1945 թվականի հունիսին Մայր Աթոռում գումարված ազգային-եկեղեցական ժողովը հայ եկեղեցու հետագա զարգացման և ս. Էջմիածնի ապագա եկեղեցաշեն ու հայրենամկեր գործունեության համար մի շարք կարևոր որոշումներ ընդունեց, որոնց կենսագործումը դրվեց նորընտիր Հայրապետի ուսերի վրա:

1946 թվականի ապրիլի 1-ին Ս. Տ. Գեվորգ Զ կաթողիկոսը գրում է Իր հայրապետական անդրանիկ կոնդալը, որը փաստո-

րեն նախագիծ-ծրագիրն էր մեծամուն Հայրապետի ապագա գործունեության:

Ծերունագարդ Հայրապետը երիտասարդի խանդավառությամբ և պատասխանատվության բարձր զգացումով ձեռնամուխ է լինում Ամենայն Հայոց Հայրապետության առաջ կանգնած կարևոր և անհետաձգելի խնդիրների լուծմանը: Ել նա արդարացնում է հայ ժողովրդի և հայ եկեղեցու իր բարձր անձնավորության հանդեպ ցուցաբերած խոր հարգանքն ու անաչալ վստահությունը:

Երանաշնորհ Հայրապետի գահակալության տարիների առաջին և գեղեցիկ արդյունքներից մեկն է լինում հայ եկեղեցու միության և հայ ժողովրդի միասնականության իրագործումը Մայր Աթոռի հոգևոր, կանոնական ու գործարար կապի ամրապնդումը: Նա ինքը հանդիսացավ անձամբ հայ ազգային-եկեղեցական միասնության ուկեղեն կամուրջը Մայր Աթոռի, նվիրապետական Աթոռների և թեմերի, մայր հայրենիքի և ախյուքի միջև:

1945 թվականի հունիսի 22-ին Մայր տաճարում գումարված ազգային-եկեղեցական ժողովում արտասանած նրա ճառը եղավ պատմական. «Պատգամավոր մեր զավակներն իրենց խոհական գործերով և իմաստուն խոսքերով հմայեցին մեզ: Հայ եկեղեցին ցարդ բարոյական տեսակետով միասնական էր, բայց իրավական տեսակետով՝ ոչ: Տանն Կիլիկիո Վեհափառ կաթողիկոսը, նկատի չառնելով երկար ճամփորդության հետ կապված դժվարությունները, անձամբ եկավ իբրև ուխտավոր ու ճշմարիտ ու դրական միասնականության հիմքը դրավ: Այսօր տեսա համերաշխության ոգին վերադարձած մեր մեջ, որի համար պիտի աղոթեմ, որ այն մշտնջենական դառնա»:

Գևորգ Զ երանաշնորհ Հայրապետը ոչ միայն մեր ազգային-եկեղեցական միասնության առաքյալն էր, այլ նաև իրավ հայրենասեր:

«Հայը, բացի Սովետական Հայաստանից, չունի այլ հայրենիք,—պատգամում էր մեծ Հայրապետը:—Հայը Հայաստանից դուրս չունի այլ հաստատուն կռվան, բայց եթե մայր հայրենիքը, հայ եկեղեցին և նրան գլխավորող Ամենայն Հայոց Հայրապետությունը, ս. Էջմիածնի հայրապետական Աթոռով»:

Իսկ ի՞նչ է Ամենայն Հայոց Հայրապետությունը, ըստ լուսահոգի Հայրապետի նրբգրիտ ու պատկերավոր բնութագրությամբ. «Հայոց Հայրապետությունը հայի զգայուն սիրուն է եղել, որ դարեր շարունակ ապրել է նրա անհուն ցավերով և սակավ ուրախություններով: Հայոց Հայրապետությունը հայի ստեղծող միտքն է եղել, որ լուսավորված

քրիստոնեական լույսով, ստեղծել է գրականություն և գեղարվեստ՝ մեր փառքն ու պարծանքը: Հայոց Հայրապետությունը հայի ազնիվ և տոկուն կամքի արտահայտիչն է եղել, տալով առաքիլության հերոսներ, աստվածային կամքի ճշմարիտ աշակերտներ: Հայոց Հայրապետությունը վեհ գաղափարների մի փունջ է, որ հյուսվել է Հայոց մեծ Հայրապետների ձեռքով: Եթե հիշենք Հայոց Հայրապետների շարքը, որպիսի՝ պատկառելի դեմքեր կտեսնենք, որոնց առաջ կխոնարհի մեր գլուխը:

Հայոց մեծ ու պատկառելի այդ հայրապետներից մեկը հանդիսացավ նաև ինքը՝ երանաշնորհ Տ. Տ. Գևորգ Զ կաթողիկոսը, մեր այս պատմական ու պատասխանատու օրերին:

Վեհափառ Հայրապետի գահակալությունը Լուսավորչի պատմական Աթոռի վրա մեր օրերի բարդ ու դժվար պայմաններում, իր բարձր անձնավորության բարոյական և հոգեկան հազվագյուտ բարեմասնություններով, իմաստուն ազգային-եկեղեցական քաղաքականությամբ, հեռատես, շրջահայաց և փորձված ղեկավարությամբ, մի գրլիտով բարձրացրեց Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու կենտրոնն ու Էջմիածնի Ամենայն Հայոց Հայրապետության հեղինակությունն ու հմայքը թե՛ հայ կյանքում և թե՛ միջեկեղեցական մակարդակի վրա:

Կարելի չէ խմբագրական այս սեղմ տողերի մեջ ընդհանուր խոսքերով բնութագրել երանաշնորհ Հայրապետի և մեծ հայրենասերի կյանքն ու գործունեությունը: Դա ապագա պատմաբանների գործն է: Այնուամենայնիվ ամսագրի էջերում համառոտակի ներկայացվում է Լուսահոգի Հայրապետի կյանքի ու գործունեության ընդհանուր պատկերը:

Արդար է ազգիս Վեհափառ Հայրապետը, երբ Իր մայիս 9 թվակիր սրբատառ կոնդակում գրում է. «Կտոնենք Գևորգ Զ Հայրապետի հիշատակը, իբրև հայ եկեղեցվո ու հայ ժողովուրդի հաղթանակի օր: Կտոնենք ուրախ, հպարտ սրտերով, որ Տերը մեր եկեղեցիին պարգևեր էր հովվապետ մը մեծ,

նման երանյալ Հայրապետներուն, որոնք պայծառ հետք են թողած Հայոց աշխարհի երկնականմարին վրա»:

Լուսահոգի կաթողիկոսի անունն ու գործունեությունը սերտորեն կապված են եղել նաև խաղաղության համաշխարհային շարժման կազմակերպման և մասնակցության հետ:

Պատահականություն չէր, որ Հայոց Լուսահոգի Հայրապետը խաղաղության համար պայքարողների առաջին շարքերում է եղել. «Հոգեւոյս Հայրապետը եղավ ու մընաց միմէն իր կյանքի վերջը՝ նաև մեծ աղոթող մը և պայքարող մը վասն խաղաղության համայն աշխարհի: Իր հեղինակավոր խոսքը, իր արդար ձայնը տեսապես հնչեցին հզոր՝ Էջմիածնի սուրբ բարձունքներէն: Գեւորգ Զ կաթողիկոսի կյանքն ու գործը մարմնացումն իսկ են աստվածային խաղաղաբար կամքին ու հայոց պատմության հաղափառ ոգիին»,—գրում է Վեհափառ Հայրապետը:

«Միրեցեք Էջմիածինը... և ինձ հիշեցեք...»:

Լուսահոգի Հայրապետի վերջին ու սրբազան կտակն է այս, մահից մի քանի րոպե առաջ...

Երանաշնորհ Տ. Տ. Գևորգ Զ կիթողիկոսի մահվան 20-րդ տարելիցի առիթով, երբ ազգովին մեր հարգանքի և երախտագիտության արտագին տուրքն ենք բերում նրա հիշատակին ու գործին, մխիթարված ենք խորապես, որ մեծանուն Հայրապետի գործը ամենայն մասամբ ապրում և բարգավաճում է նրա արժանավորագույն հաջորդ Ն. Ս. Օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի օրով:

Հավիտենական իր կյանքում հրճվում է մեծ ու բարի Հայրապետի անուշ հոգին, որ Մայր Աթոռում շարունակվում է իր գործը, փառավոր արդյունքներով, և իր խնկելի հիշատակը կենդանի ու վառ է ս. Էջմիածնում, հայ եկեղեցու կամարների տակ և իր ժողովրդի երախտագետ սրտում:

«Տիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի»:

